

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СМІЛЯНСЬКОМУ РАЙОНІ (СЕРЕДНЄ ПРИДНІПРОВ'Я)

У статті проаналізовано природні ресурси Смілянського району в межах Середнього Придніпров'я: корисні копалини, поверхневі води, ґрунти, клімат, флористичне та фауністичне розмаїття, природно-заповідний фонд та геоecологічні проблеми їх використання, охорони і відтворення. З метою раціонального використання ландшафтів вказано перспективні заповідні об'єкти регіону. Вперше розроблено та науково-обґрунтовано структурні елементи локальної екомережі Смілянського району.

Ключові слова: Смілянщина, природні ресурси, корисні копалини, клімат, вода, ґрунти, природно-заповідний фонд, ліси, флора, фауна, локальна екомережа.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стрімке зростання антропогенного впливу на навколишнє природне середовище включає масштабні та багатопланові процеси. В цілому вони сприятливі для ведення та розвитку народного господарства, але у той же час – шкідливі для навколишнього природного середовища. Деякі з цих процесів викликають негативні зміни довкілля – вони вже стали реальною екологічною кризою та загрожують катастрофою. Зокрема, це: забруднення всіх геосфер, деградація ландшафтних комплексів та їх компонентів, трансформації екосистем, зниження родючості ґрунтів, погіршення якості питної води, продуктів харчування, збільшення числа хвороб та інше.

Оскільки неможливо зупинити розвиток землекористування з метою сільськогосподарської та промислової діяльності, для забезпечення сталої позитивної екологічної ситуації Смілянського регіону першочерговим завданням є аналіз, охорона та відтворення природних ресурсів, що мають важливу еколого-економічну цінність, тобто створюють нормальні умови для розвитку промисловості і активної участі в державному та міждержавному розподілі праці, а також передумови для швидкого обороту вкладеного в економіку капіталу.

На даний момент комплексний аналіз та характеристика природних ресурсів Смілянського району відсутні, тому тема дослідження є актуальною і полягає в аналізі його використання як складових структурних елементів локальної екомережі Смілянського району.

Мета та завдання досліджень. Метою дослідження була оцінка природних ресурсів Смілянщини як складові локальної екомережі, визначення проблем при їх використанні та розробка шляхів їх відтворення.

У результаті проведених досліджень було вирішено такі завдання:

– проаналізовано природно-ресурсний потенціал регіону;

– запропоновано модель (схему) локальної екомережі як основної складової збалансованого еколого-економічного розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Характеристики природних ресурсів, їх використання та відтворення в Україні висвітлено у працях Т.Л. Андрієнко (1985), Ю.Р. Шеляг-Сосонко (1999), В.П. Руденко (1999), Б.М. Данилишина (1999), С.А. Генсірук (2003), П.Г. Шищенко, О.М. Маринич (2006), С.Ю. Попович (2007), а також у ряді національних та міжнародних нормативних документів природоохоронного спрямування.

Результати вивчення природних ресурсів Черкаської області відображено у публікаціях О.М. Маринич (1986), П.І. Мороз (1996), В.Т. Гринецький (1998), О.О. Бабешко (2000), В.І. Новикова (2000), Т.Ф. Коноваленко (2006). Дослідження природних ресурсів в Смілянському районі знаходимо у працях С.М. Конякіна (2010), а основні інформаційні матеріали у щорічних звітах ДП "Смілянське лісове господарство", Черкаського відділу "Укрґеології", державної метеостанції що знаходиться на території селища Холодниське (південно-західна околиця м. Сміли).

Основні методи, що використовувалися у цій роботі, такі: польовий, картографічний, статистичний, порівняльно-географічний, аналітичний.

Результати та їх обговорення. Смілянський район (площа 974 км²) розташований у Городищенсько-Смілянському фізико-географічному районі, Центральньо-придніпровській височинній області Подільсько-Придніпровського краю. Поверхня району являє собою широкохвилясту лесову рівнину, що має загальний похил на Південний схід, і розчленована яружно-балковою мережею та річковими долинами. Висота над рівнем моря 85-110 м, найвища точка над рівнем моря (212 м) знаходиться поблизу с. Буда-Макіївка, найнижча на території Ірдинського болота (75 м) над рівнем моря.

Територія Смілянщини належить до рівнинних східноєвропейських ландшафтів — низовинних та височинних, і репрезентує мішано-лісовий тип ландшафтів (борові, слабо розчленовані, улоговинно-кучургуни з дерново-слабопідзолистими піщаними та глинисто-піщаними ґрунтами); широколистяно-лісовий (дібровні, розчленовані, горбисто-хвилясті з яружно-балковою мережею, з темно-сірими й лісовими легко й середньо суглинковими ґрунтами); лісостеповий (парково-дібровні, помірно розчленовані, хвилясті з долинно-балочною мережею, з чорноземами опідзоленими легко й середньосуглинковими; широколистяно-рідколісні, помірно розчленовані, хвилясті з долинно-балочною мережею, з реградованими слабо й середньо суглинковими ґрунтами); лучний (злаково-різнотравно-лучні та вологотрав'яно-лучні, хвилясті з дерновими та лучними піщано-супіщаними ґрунтами); болотний (болототрав'яні-осоково-комишові та чорновільхо-хвилясто-низинні з лучно-болотними, торфово-болотними ґрунтами й торфовищами).

Досить поширеним є азонльний тип ландшафтів – заплавної, що обумовлено розвинутою гідромережею району: р. Тясмин з притоками Гнилий Ташлик, Лебединка, Шостачка,

Ірдинь, Сріблянка, Мідянка, Балаклея, 112 водоймищ [15].

Оснoву природно-ресурсного потенціалу Смілянщини складають: корисні копалини, клімат, поверхневі та підземні води, ґрунти, біорізноманіття. Проаналізуємо детальніше ресурси району:

Ресурси мінеральної сировини. Геологічно-структурні особливості, морфологія рельєфу, гідрогеологічні умови в комплексі з іншими абіотичними компонентами стали передумовою утворення в надрах Смілянського району покладів мінеральної сировини різноманітного діапазону.

На території Смілянського району поширені різноманітні корисні копалини, зокрема граніти, лабрадорит, габро, сієніти, діабазы, гіпс, глини, пісок, графіт, каолін, торф, титаноцирконієві руди, буре вугілля [12]. Географічне розташування корисних копалин наведено у таблиці 1.

На північно-західній околиці с. Носачеве розвідано родовище (площею 5 км²) апатит-ільменітових руд. Родовище приурочене до Смілянського масиву габро і габроноритів Корсунь-Новомиргородського комплексу палеопротерозойського віку.

Таблиця 1

Географічне розташування мінерально-сировинних запасів

п/п	Місце розташування	Наявність, об'єм та площа корисних копалин
1	с. Балаклея	Родовища цегельної сировини 1,8 млн.м ³ Родовища будівельного піску 860 тис. м ³
2	с. М.Смілянка	Родовище граніту 3,7 млн.м ³ (залитий водою), кар'єр, площею 8,4 га
3	с. Голов'ятино	Поклади мергелю (глина) об'ємом 1000,0 тис.м ³ , площею 10,0 тис.м ²
4	с. Залевки	Будівельний пісок, родовище граніту (габrolіт), площею 1,0 га
5	с. Костянтинівка	Родовища цегельної сировини 1,5 млн.м ³ , площею 13,0 га
6	с. Мельниківка	Поклади піску, площею 20,0 тис.м ²
7	с. Малий Бузуків	Гранітний кар'єр, об'ємом 22 млн.м ³ , площею 69,0 тис.м ²
8	с. Носачів	Поклади титанових руд. Запаси руди 360,0 млн. тонн, площею 105,0 га
9	с. Пастирське	Глина, глинище цегельного заводу, площею 26,0 тис.м ²
10	с. Попівка	Сірий граніт, площею 28,0 тис.м ² Пісок, площею 14,0 тис.м ²
11	с. Ротмістрівка х. Вовківка	Родовища габро, площею 20,0 тис.м ²
12	с. Ташлик	Родовища граніту 6,7 млн.м ³ , площею 1,5 га Родовище глини 2,0 млн. м ³ , площею 80,0 га Родовища будівельного піску 3,0 тис. м ³ , площею 0,5 га

У цілому ж корисні копали Смілянщини, незважаючи на її центральне географічне положення, вивчені та використовуються ще недостатньо.

Земельні ресурси. На території Смілянсь-

кого району виділяють ґрунтоутворюючі породи: льодовикові, делювіальні, алювіальні відклади, леси і лесовидні суглинки. Їх багатий мінеральний склад, наявність карбонатів кальцію, сприятливі водно-фізичні і фізико-хімічні

властивості сприяють формуванню на них родючих ґрунтів.

Різноманітність в ґрунтоутворюючих породах в співвідношенні з різною рослинністю зумовлює і формування різних типів ґрунтів на території Смілянщини, зокрема чорноземи типові малогумусні, чорноземи опідзолені, ясно-сірі і сірі опідзолені, темно-сірі опідзолені, лучно-чорноземні, лучні, торф'яно-болотні.

Земельний фонд Смілянського району станом на 01.01.2012 р. складає 93,4 тис. га, з них 60,9 тис. га, або 65,2 % займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про висо-

кий рівень сільськогосподарської освоєності регіону. У структурі сільгоспугідь, рілля складає 86,1 %, багаторічні насадження – 2,4%, сіножаті – 5,4%, пасовища – 6,1% (див.рис.1).

З рисунка 1 видно, що ситуація, яка склалася з розподілом різних видів агроландшафтів, незадовільна. Внаслідок екстенсивного розвитку сільського та лісового господарств, неефективного ведення заповідної та інших природоохоронних програм, порушилося співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових та водних ресурсів.

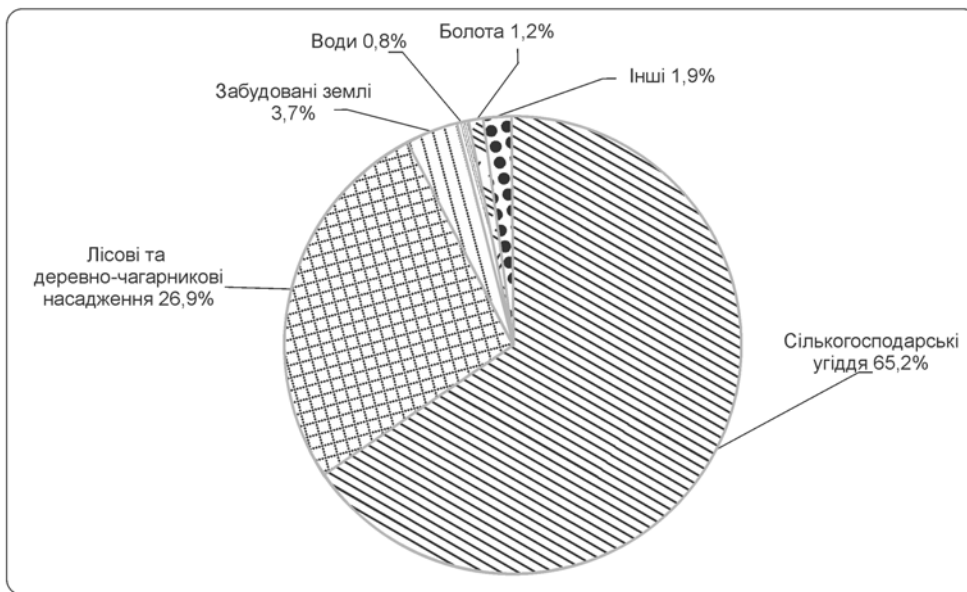

Рис. 1. Співвідношення площ різних категорій земель та угідь Смілянського району (станом на 01.01.2012 р.)

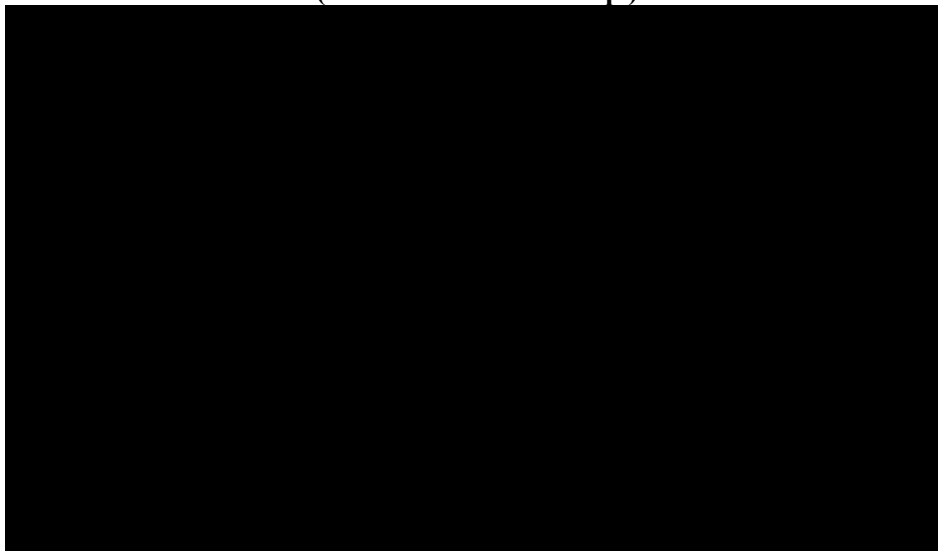

Рис.2. Показники температури повітря у м. Сміла

Кліматичні ресурси. Клімат Смілянського району відзначається помірною континент-

альністю, з помірно холодною зимою і досить теплим літом, з достатнім коефіцієнтом зволо-

ження. Найтеплішим місяцем року вважається липень із середньою температурою + 20,2°C, а найхолоднішим – січень із середньою температурою -5,8°C. Середня річна температура повітря складає 7,4°C. Абсолютний мінімум температури повітря зафіксували у 1963 р. у Смілі, і він склав – 33,6°C. Абсолютний максимум температури був зафіксований у 1975 році у Смілі на позначці + 39,6°C. Показники температурного повітря у м. Сміла подано на рисунку 2.

Середньорічна кількість опадів у Смілянському районі становить 450-550 мм. З рисун-

ка 3 видно, що найбільша кількість опадів випадає влітку, причому, максимум. у червні – 64 мм, а мінімум у березні – 23 мм. Восени кількість опадів однакова, протягом усіх трьох місяців – 37 мм. Початком нестійкого снігового покриву вважається кінець листопада, а з середини грудня починається стійкий сніговий період. Він триває трохи більше 100 днів, потім, в кінці березня, починається процес танення, і в квітні сніг зникає зовсім. Висота снігового покриву у середньому 20 см., але залежно від зим (теплих чи морозних) може коливатися від 10 до 50 см.

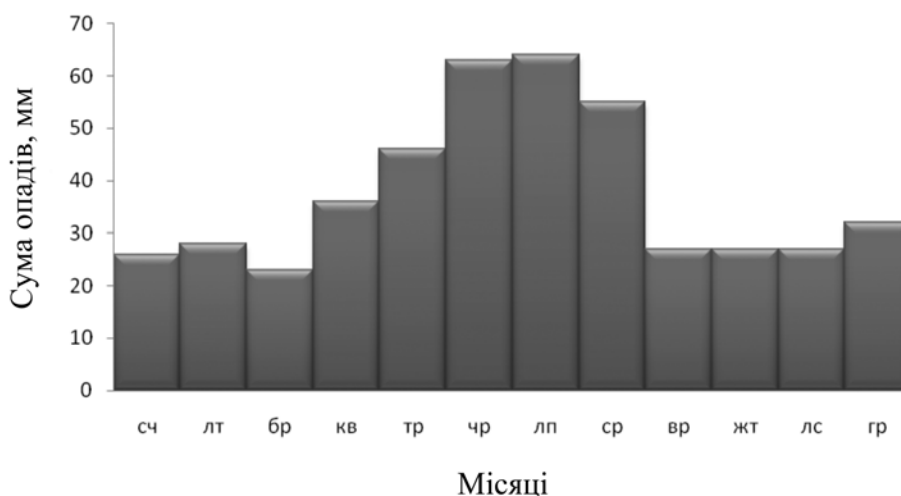

Рис. 3. Середньомісячні суми опадів у м. Сміла

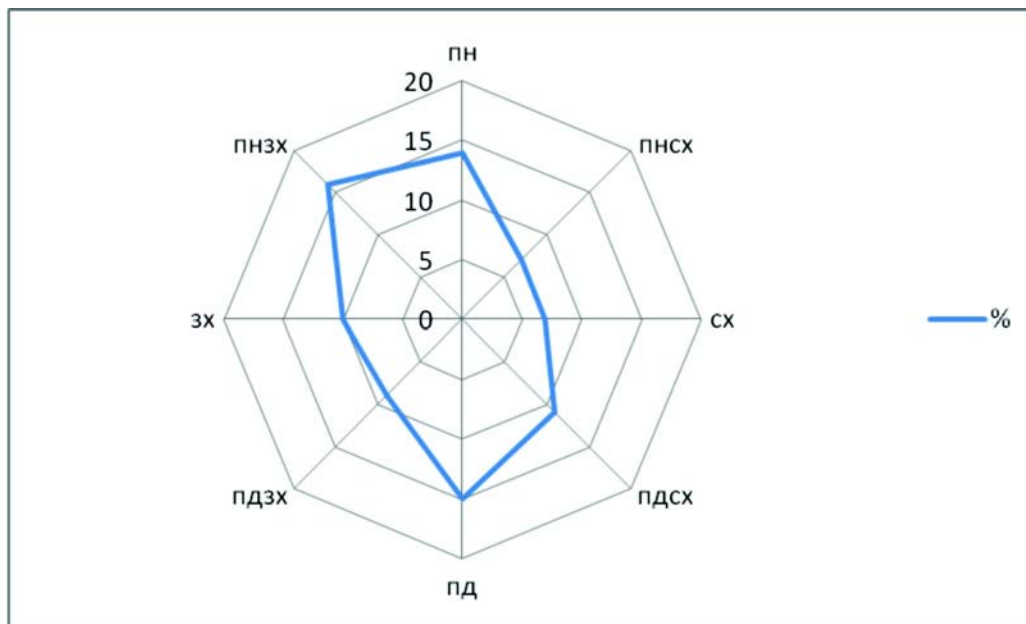

Рис. 4. Повторюваність напрямів вітру (%) у м. Сміла

Перенесення повітряних мас проходить при різних баричних ситуаціях і циркуляцій-

них процесах. Вторгнення арктичного повітря на територію Сміли відбувається, в основному,

в антициклонах, що просуваються з Північного заходу на Південний схід, з Півночі на Південь, і так само з Північного сходу на Південний захід. Арктичне повітря, що надходить з Північного сходу і частково з Півночі змінює більш високу температуру завдяки пом'якшеному впливу Атлантичного океану і Баренцього моря. Протягом року високий тиск (1100 гПа) переважно фіксується влітку та восени, низький (1020 гПа.) – зимою і навесні.

На території переважають такі напрями вітрів: пн, пд і пн-зх. – це свідчить про значну повторюваність теплих, вологих атлантичних повітряних мас. Середньорічна швидкість вітру коливається від 2 до 6 м/с. Вітер зі швидкістю 0-2 м/с найчастіше повторюється влітку, зі швидкістю 3-4 м/с протягом року, зі швидкістю 5-6 м/с – взимку. Останні кілька років спостерігається посилення швидкості вітру у весняно-осінній період, що пов'язано з активною зміною пануючих сезонних повітряних мас.

Водні ресурси. Територією району протікає 8 річок, довжиною 171 км. Головна з них Тясмин – права притока басейну Дніпра, що відноситься до середніх річок. Інші – малі, з яких 7 протікають територією району – Гнилий Ташлик, Сріблянка, Мідянка, Ірдинь, Балаклейка, Лебединка, Шостачка.

Уздовж долини по течії р. Тясмин налічується майже 112 водоймищ площею водного дзеркала 760 га, а також два водосховища (на р. Гнилий Ташлик, біля с. Попівка та на р. Тясмин у м. Смілі), які використовуються комплексно. Заплава Тясмина з'єднується з Ірдинським болотом – найбільшим давньоруслівим болотним масивом лісостепу, де зосереджено велике розмаїття рослинних угруповань, цінний водно-болотний комплекс фауни.

Однією із найбільших річок досліджуваного регіону є р. Тясмин, права притока р. Дніпро. Її долина переважно трапецієподібна, довжина в межах району – 21,5 км, ширина долини – 1,2 км, на окремих ділянках розширюється до 3,5-4,0 км. Річка рівнинна, похил становить 0,34 м/км. У середній течії (до Сміли) Тясмин пробиває собі шлях крізь кристалічні породи (переважно граніт), що утворили Придніпровську височину. Біля Сміли й нижче він знову протікає в піщаних відкладеннях, а в пригірловій частині – через кристалічні породи. Береги Тясмина біля Сміли невисокі. Правий берег крутий, являється нагірним плато з ярами й балками, по яких до русла вноситься мул, лівий – пологий, замулений, представле-

ний широкою заплавою. Швидкість течії Тясмина в період межені становила 0,2-0,3 м/с біля правого берега і близько 0,5 м/с в призаплавному секторі.

При проведенні аналітичного контролю якості та складу води (2007 р.) на створі 0,5 км вище та нижче м. Сміли виявлено перевищення по нітрит-іонах в 1,2 ГДК; 2,2 ГДК, по амоній-іонах відповідно в 1,6 ГДК; 5,2 ГДК, на створі 0,5 км нижче м. Сміли виявлено перевищення ГДК по БСК в 1,6 рази.

Це зумовлено скиданням стічних вод у річку підприємствами локомотивного та вагонного депо станції ім. Шевченка Одеської залізниці [8].

У річках Смілянського району інтенсивно розвиваються деградаційні процеси, які пов'язані із замуленням русел, обмілінням заплав; евтрофікація водойм і водотоків, їх пересихання, зменшення водоносності, зниження рівнів поверхневих і ґрунтових вод, погіршення якості водних ресурсів, про що свідчать результати досліджень Л.Б. Ящук (2007), Т.Л.Скок (2011).

На жаль, на сьогоднішній день в Смілянському регіоні не має жодної території, яка б повністю відповідала вимогам Водного кодексу (ВК) України (Ст. 87-91) [15] і це є значною екологічною проблемою. Прибережні захисні смуги визначеної ВК ширини мають включати заплави річок, першу надзаплавну терасу, бровки і круті схили берегів. Ці землі залучені у господарське використання місцевими громадами і не позначені на планах землекористування як водоохоронні зони.

Рослинний світ. Для Смілянського району, який розташований у лісостепу України, характерне поєднання флори лісової і степової зон, тому дикоросла рослинність представлена деревними породами та чагарниками у вигляді лісів і лучним різнотрав'ям.

Вздовж долин річок, їхніх заплав збереглися основні площі напівприродної рослинності. Найбільшу площу займають широколистяні ліси (дубово-соснові, дубово-ясеневі, дубово-грабові ліси), а у північній частині району знаходиться лісовий геокомплекс "Черкаський бір". Природно-степова рослинність збереглася на крутих схилах яружно-балкових комплексів. Різні типи лучних та болотних екосистем (високі трави, вільшняки) здебільшого приурочені до заплав річок. Прибережно-водна рослинність поширена по периферії водойм більш-менш рівномірно.

Площа лісів району складає 25,2 тис. га, а його лісистість 23,6 % від загальної площі

району. Найпоширенішими є твердолисті породи, які охоплюють 20,2 тис. га (80%), хвойні – 4,3 тис. га (17%), м'яколисті (липові, осикові, тополеві, вербові насадження) – 613 га (2,4%). Структура лісових насаджень за віком має такий розподіл: молодняки – 14,5%, середньовікові – 54,4%, досягаючі – 17,6%, стиглі – 13,5%.

Флора судинних рослин налічує понад 1000 видів (уточнення видового складу триває і сьогодні), до складу яких входять інтродуценти парків та види, які широко культивуються у сільському господарстві. У районі найкраще вивчено лише видовий склад вищих судинних рослин, практично не вивчені мохоподібні, водорості, лишайники, гриби.

У ході комплексних польових досліджень встановлено, що рослинний покрив району сильно трансформований під дією сільськогосподарської та лісгосподарської діяльності, зокрема: щорічні пожежі, вирубка лісу, викошування травостою та випасання худобою, розорювання ґрунту, хижацьке збирання лікарських рослин, рекреаційно-туристичне навантаження та ін.

Тваринний світ. Розміщення Смілянського району в Лісостеповій зоні обумовлює розмаїтий видовий склад як лісової, так і степової фауни.

Найбільш багатими є лісові, лучні, водноболотні фауністичні комплекси, які збереглися у північній та східній частинах регіону. У надто освоєних південних та центральних частинах району фауністичні комплекси характеризуються невеликою кількістю тварин.

З риб найбільш поширеними і чисельними є карась сріблястий, короп, верховодка, краснопірка, окунь річковий, щука звичайна та деякі інші, які заселяють каскад водойм, що приурочені до русла р. Тясмин. У регіоні здійснюється безконтрольне вселення неаборигенних видів риб (зокрема амура білого, товстолобика тощо) на природних водоймах, що суперечить Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, яка ратифікована Україною [7].

Земноводні регіону наховують 6 видів – це зелена ропуха, райка звичайна, жаби озерна, гостроморда, трав'яна, звичайна землянка. З плазунів (7 видів) в регіоні помітно переважають за чисельністю ящірка прудка, рідше – зелена, черепаха болотяна, вужі звичайний, водяний, мідянка та гадюка лісостепова.

Найбільш різноманітною і численною групою є птахи (понад 110 видів), які відносяться

до різних екологічних груп. У лісостепових ділянках найбільш поширеними є дятли (звичайний, строкатий), зозуля звичайна, орлан-білохвіст, жайворонки (польовий, чубатий), куріпка сіра, сорока, плиска жовта і біла, бджолоїдка звичайна, синиці (велика, блакитна), щиглик. На водоймах і берегах – лиска, курочка водяна, деркач, крячки (чорний і світлокрилий), мартин звичайний, чаплі (сірі, білі), чепура велика, дрізд співочий, очеретянки, крижень, лунь болотяний, сорокопуд сірий, ледь-шипун та інші види орнітофауни.

Тваринний світ представлений чисельною групою ссавців (20 видів), найпоширенішими представниками яких є: козуля європейська, свиня дика, лось європейський, лисиця звичайна, заєць-русак, їжак європейський, мишівка степова, польова, ондатра звичайна, видра річкова, бобер європейський тощо.

У районі відсутня узагальнена інформація про видовий склад безхребетних тварин, який потребує подальшого дослідження.

За нашими багаторічними спостереженнями стає наявною тенденція до скорочення популяцій тварин, їх вимушеної міграції або зникнення через надмірне освоєння території: осушення заболочених територій, розорювання природних комплексів, значні масштаби суцільних лісових рубок, браконьєрство, порушення режиму прибережних захисних смуг водойм, загибель тварин на дорозі, незаконне будівництво штучних ставків, хімізація сільськогосподарства і т.д.

Природно-заповідний фонд. Системою підтримання необхідного рівня самовідновлення та збереження ландшафтів є природно-заповідний фонд Смілянщини, який станом на 01.01.2012 р. включає 20 заповідних об'єктів, загальною площею 2237,55 га, або 2,3% від загальної площі району – низький показник серед районів Черкащини [2].

Найбільшу частку у ПЗФ району складають заказники (87,9% від загальної площі заповідних територій) та заповідні урочища (10,2%). Картосхема розташування сучасних та перспективних ПЗО подано на рис.5

ПЗФ району репрезентує різноманітність флори і фауни лісостепових ландшафтних комплексів (особливо яружно-балкових, горбистих, схилових місцевостей) із широколистянолісковою (соснові, дубово-соснові, грабово-дубові, ясеневі) та лучно-степовою рослинністю, зокрема: ландшафтні заказники – Сунківський-1, "Теклінська дача", заповідні урочища – "Юрова гора", "Шаєва гора", Макіївське "Го-

родище", "Іванькове", "Шарпіно".

Інтразональні заплавні ландшафти (лісові (вільшнякові), болотні (трав'янисті та лісові), прибережно-водні, водні, лучні (різнотравні) екосистеми) охороняються на території заказників, зокрема: ботанічному – Орхідеї; гідрологічних – Сунківський, "Ірдинське болото". Ботанічну цінність являє собою горбиста місцевість зі схилами 35°-40° із зональними степовими ландшафтами, котра охороняється у заповідному урочищі "Шаєва гора". Колекція дендрофлори представлена у парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва "Міський парк" (зростає 60 видів дерев та чагарників) [5].

Цікавою пам'яткою природи у геоморфологічному відношенні є "Березняківський кар'єр" (петрографічний тип об'єкта), унікальний штучний геоконструктив, що презентує поклади (сірих) гранітів житомирського типу Корсунь-Новомиргородського комплексу палеопротерозойського віку із включенням пегматитових глин [14].

За результатами еколого-географічних досліджень запропоновано створити у межах Смілянського району 20 об'єктів ПЗФ, зокрема: ландшафтний заказник ("Загребля"); пам'ятки

природи – гідрологічні ("Макіївський ставок", "Тамарине", "Графське джерело", "Козацьке", "Сім вершників", "Кришталеве"); ботанічні – вікові дерева горіха чорного, робінії звичайної, в'яза гладенького, дуба звичайного, бархату амурського; геологічні – Ротмістрівський кратер, Малосмілянський та Ташлицький кар'єри; комплексні – Гнилоташлицький каньйон, Сріблянський; заповідні урочища – "Довжик", "Холоднянське", "Волошина гора" (див. рис. 5).

Рідкісна флора у об'єктах ПЗФ району представлена 36 видами вищих судинних рослин (23 занесено до ЧКУ, 13 – до РС), серед яких представлені лісові (16), лучно-болотні (13), степові (5), водні (2).

Виявлено 10 рослинних угруповань, які віднесено до ЗКУ, зокрема звичайнодубовий ліс дереново-волосистоосококовий, ясеневодубовий ліс скупієво-ланцетовиднозірочниковий, формації глечиків жовтих, латаття білого, ковили пірчастої, волосистої та інші.

У районі поширено 30 видів рідкісних та зникаючих видів тварин, серед яких 3 – із ЄЧС, 30 – із ЧКУ, 10 – із ЧК МСОП, 22 – із Додатку 2 БК [9,10,11].

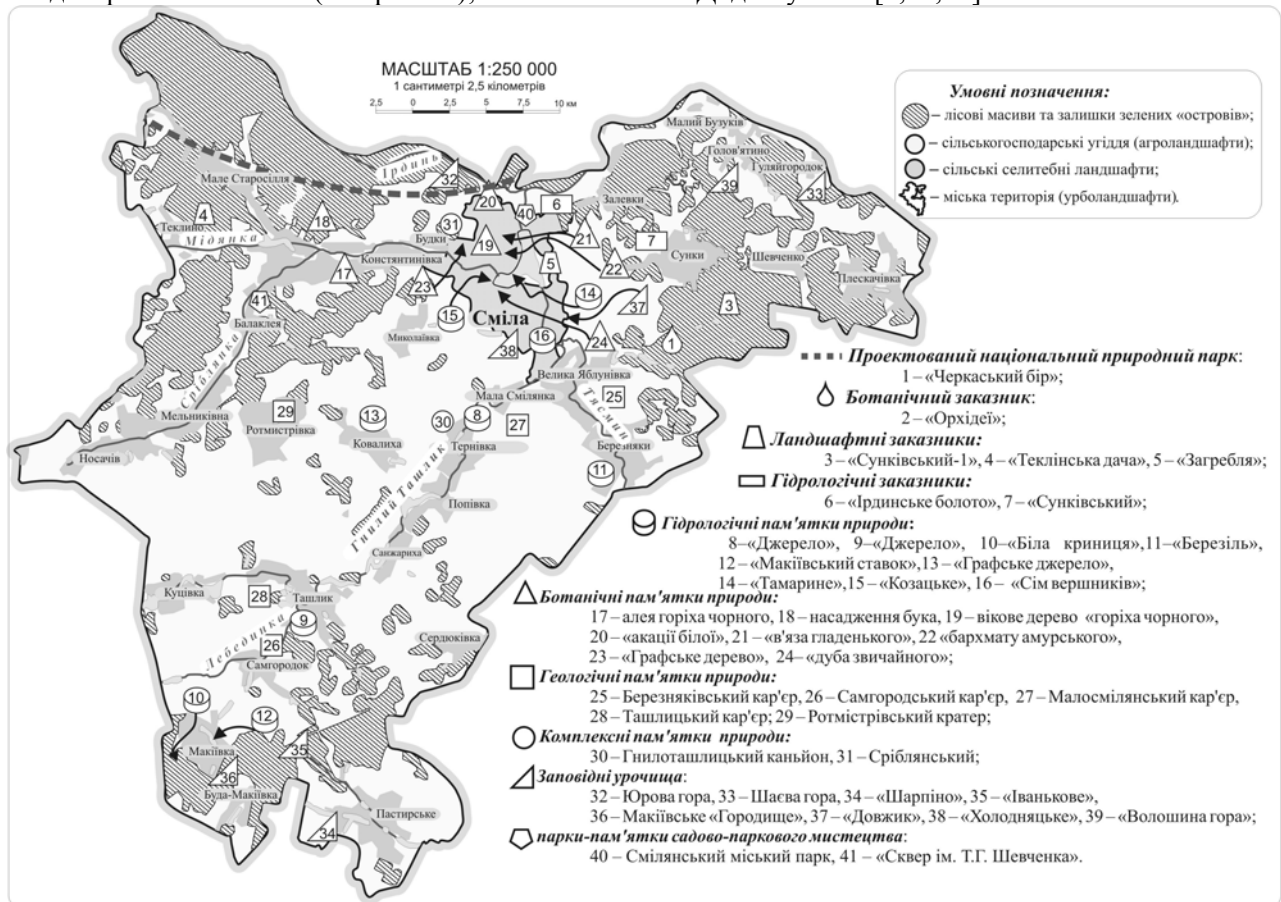

Рис. 5. Території та об'єкти природно-заповідного фонду Смілянського району

Локальна екомережа. Одним із найважливіших шляхів збереження та відтворення природних ресурсів є розробка локальної екомережі (ЛЕМ), яка є первинною ланкою у системі формування регіональних, національних, міжнародних схем екомереж.

Авторами розроблена та науково-обґрунтована схема ЛЕМ Смілянщини, яка є важливою складовою регіональної екомережі Черкаської області (див. рис.6).

У моделі екомережі Смілянського району виділення природних ядер і буферних зон в межах ключових територій пов'язане з функціонально-територіальною структурою ПЗО, а сполучні території (екокоридори) виділялись вздовж гідрографічних (мережа річкових долин) елементів.

У межах Смілянщини проходить один національний екокоридор: Галицько-Слобожанський лісостеповий (45,6 км), котрий був до цього часу описаний [13], один регіональний – Тясминський (21,5 км), один локальний (1-го порядку) – Гнилоташлицький (31,0 км), троє локальних (2-3 го порядку): малі річки – Сріблянка (28 км), Ірдинь (12,4 км), Лебединка (9,1 км), Мідянка (5,1 км), які поєднують між собою 22-і ключові території різного ієрархічного рівня. Локалізацію ключових територій

визначило розташування існуючих і проєктованих природоохоронних територій різного рангу заповідності [3,6].

Значну природоохоронну цінність в структурі ЛЕМ виконують буферні зони, відновлювальні території та інші цінні геокомплекси (малі водотоки, кар'єри, ставки заповнені водою, рекреаційні масиви, лісосмуги та штучні насадження Смілянського, Сунківського, Тясминського, Будянського лісництв – ДП "Смілянського лісового господарства").

Локальна екомережа Смілянщини як частина регіональної екомережі Черкащини виконуватиме ряд пріоритетних функцій: збереження біорізноманіття, забезпечення стійкості та динамічної рівноваги антропогенізованих геосистем, збільшення продуктивності природних ресурсів, відтворення природних умов життєдіяльності людей.

Висновки. Отже, у статті узагальнені та систематизовані наукові відомості про природні умови і ресурси у Смілянському районі, що вказує на значний потенціал який представлений корисними копалинами, поверхневими і підземними водами, болотами, родючими ґрунтами, лісами, рослинним і тваринним світом.

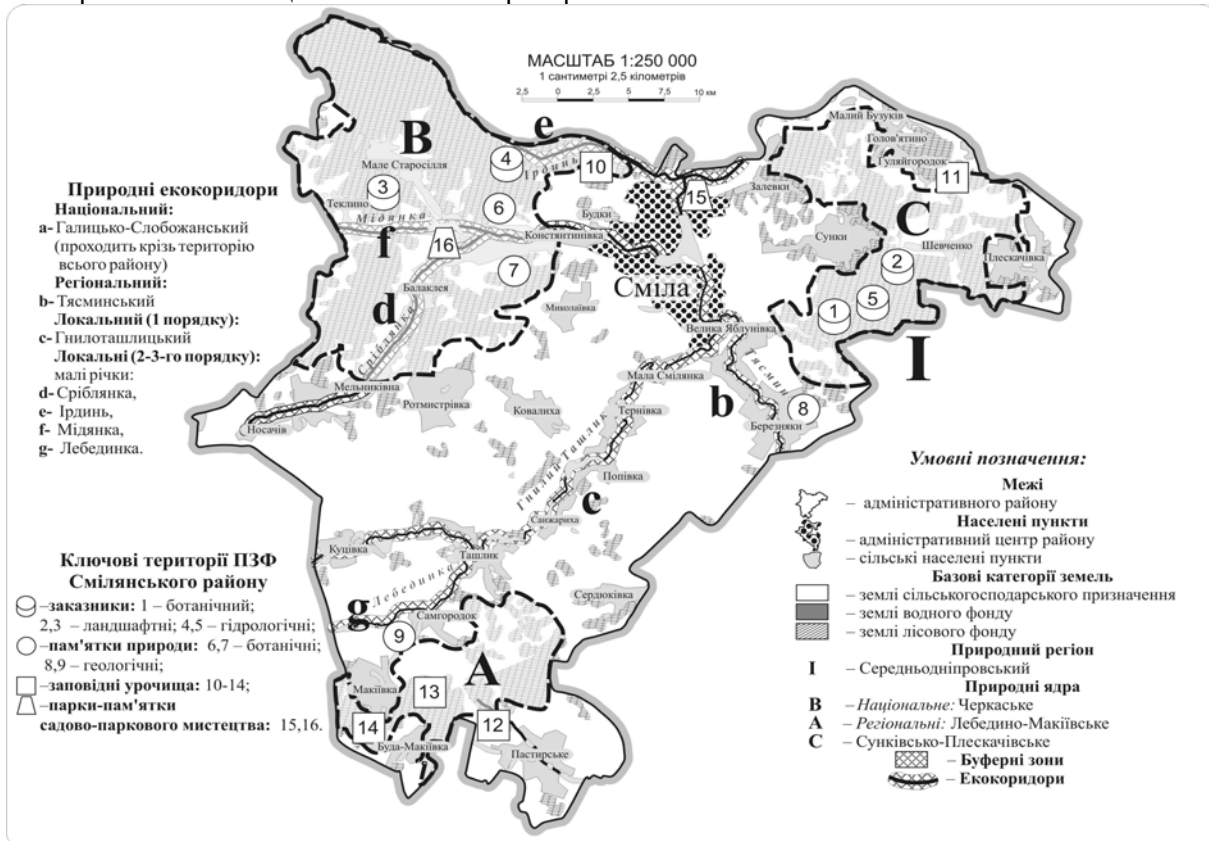

Рис. 6. Модель (схема) локальної екомережі Смілянського району

Загалом, не простежується збалансоване використання наявного природно-ресурсного потенціалу, причиною чого є низька ефективність природоохоронної політики, державних пріоритетів і дієвого контролю у галузі охорони довкілля.

Універсальним заходом для узгодженого використання, відтворення та охорони природ-

них ресурсів краю, на сучасному етапі можна вважати реалізацію на регіональному і місцевому рівні загальнодержавної програми формування екомереж, що повинно оптимізувати нераціональне використання ресурсів та забезпечити їх відтворення і охорону в насадах сталого розвитку.

Література:

1. *Новикова В.І.* Географія Черкаської області: Підручник для 8-9 класів загальноосвітніх шкіл Черкаської обл. / *В.І. Новикова.* – 2-е вид., допов. і виправ. – К.: Видавництво "Мапа", 2004. – 128 с.
2. *Конякін С.М.* Еколого-географічні аспекти природно-заповідного фонду Смілянського району / *С.М.Новиков* // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Екологічний шлях у майбутнє". – К.: Наук. світ, 2012. – С. 87-89.
3. *Конякін С.М.* Перспективна локальна екомережа Смілянщини / *С.М.Конякін* // Матеріали III Міжнародної наукової конференції "Стале природокористування: підходи, проблеми, перспективи". Серія географічні науки. – Т.: 2010. – С. 390 – 395.
4. Использование и охрана природной среды Среднего Поднепровья / *Маринич А.М., Галицкий В.И., Запольский И.А., и др.* – Киев: "Наукова думка", 1986. – 252 с.
5. Природно-заповідний фонд Черкаської області / *Укл. Коноваленко Т.Ф., Барило О.С., Карастан І.М.* – Черкаси: Вертикаль, видавець ПП Кандич С.Г., 2006. – 196 с.
6. Формування регіональних схем екологічних мереж (методичні рекомендації) / *За ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко.* – Київ: Фітосоціоцентр, 2004. – 71 с., табл., 12, бібліогр. 7 назв.
7. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979). – К.: Вид-во Мінекобезпеки України, 1998. – 76 с.
8. *Архангельська М.В.* Аналіз стану малих річок Черкащини на прикладі річки Тясмин / *М.В.Архангельська, Л.Б. Ящук* // Здобутки молодих науковців на вирішення екологічних проблем Черкащини: збірник наукових праць молодіжної конференції / *Упоряд. Н. М. Фоміна.* – Черкаси. – 2007. – С.10 – 11.
9. Червона книга України. Тваринний світ / *за ред. І. А. Акімова* – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
10. Червона книга України. Рослинний світ / *за ред. Я. П. Дідуха* – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
11. Зелена книга України/ *під загальною редакцією члена-кореспондента НАН України Я.П. Дідуха.* – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.
12. Структуривно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР: Киевское Приднепровье/ *А.М. Маринич, М.М. Паламарчук, В.Т. Гриневецкий и др.; Отв. ред-ры А.М. Маринич, М.М. Паламарчук;* Отделение географии Ин-та геофизики им. С.И. Субботина АН УССР. – Киев: Наук.думка, 1988. – 176 с.
13. *Шеляг-Сосонко Ю.Р.* Концепция, методы и критерии создания экосети Украины / *Ю.Р.Шеляг-Сосонко, М.Д.Гродзинський, В.Д.Романенко.* – К., 2004.
14. *Конякін С.М.* Геологічна пам'ятка природи "Беззняківський кар'єр" та перспективи охорони (Черкаська область) / *С.М.Конякін* // Подільські читання (Географія. Біологія. Екологія) Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, проведеної 7-8 червня 2012 року/ *За заг.ред. Процика І.Г.* – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В.С., 2012. – С. 93 – 95.

Резюме:

Конякин С.Н., Чемерис И.А. ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНА ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В СМЕЛЯНСКОМ РАЙОНЕ (СРЕДНЕЕ ПРИДНЕПРОВЬЕ).

В статье проанализированы природные ресурсы Смелянского района в пределах Среднего Приднепровья: полезные ископаемые, поверхностные воды, почвы, климат, флористическое и фаунистическое разнообразие, природно-заповедный фонд и геоэкологические проблемы их использования, охраны и воспроизведения. С целью рационального использования ландшафтов указаны перспективные заповедные объекты региона. Впервые разработаны и научно-обоснованы структурные элементы локальной экосети Смелянского района.

Ключевые слова: Смелянщина, природные ресурсы, полезные ископаемые, климат, вода, почвы, природно-заповедный фонд, леса, флора, фауна, локальная экосеть.

Summary:

Konyakin S.M., Chemeris I.A. PROBLEMS OF USE AND PROTECTION OF NATURAL RESOURCES IN THE AREA SMELYANSKAYA (Middle Dnieper).

The article deals with the use and protection of natural resources in Smila area that is extremely important because this region is characterized by intensive use of natural resources, leading to the degradation of landscapes and their components, transforming ecosystems, reducing soil fertility, deterioration of water quality and more.

Article makes it possible to analyze the representation of landscapes, minerals, soil, surface water, flora and fauna, protected areas, local ecological network. Attention highlights climatic conditions (temperature indicators, rainfall, wind direction) of the region.

There were characterized the basic problem of geo-ecological natural resource use, health and reproduction.

There were proposed to optimize in the future protected areas of Smilyanschyny to environmental management of landscapes. Considerable attention is paid to the inventory lists of rare and endangered species, animal communities, protected in Smilyanschynu.

In the experimental part for the first time was a based scientifically geographical model (schema) component of local ecological network Smila area as an important component of regional ecological network Cherkassy region. There were emphasized natural core area key protected areas, natural corridors, buffer zones.

The conclusions set out outcomes that must be taken into account when implementing the model (scheme) local ecological network Smila area as a key component of sustainable environmental and economic development.

Keywords: Smelyanschina, natural resources, natural resources, climate, water, soil, nature preserves, forests, flora and fauna, the local ecological network.

Рецензент: проф. Царик Л.П.

Надійшла 10.09.2012р.
